

— Ik blijf
hier —

Verhalen uit een
veranderende wijk

Selwerd

— Ik blijf
hier —

De wijk waarin je woont is belangrijk. Het is de plek waar je thuis bent, waar je ruimte vindt, waar je opgroeit of waar je ouder wordt. Iedereen beleeft die omgeving anders, je wijk doet altijd iets met je. Soms heb je dat niet eens door.

Vier Groningse wijken worden de komende jaren vernieuwd. Beijum, De Hoogte/Indische Buurt, Selwerd en De Wijert worden mooier, fijner en gezonder. Die wijkvernieuwing is een langdurig proces. Het gaat over mensen, maar ook over woningen, over verkeer, over groen en over de openbare ruimte. Als bewoner krijg je er vast regelmatig iets van mee.

Terwijl deze wijken een impuls krijgen, is het goed eens stil te staan bij wat ze nú zijn. Wie wonen er? Wat speelt er? En wat maakt elke wijk tot de plek die ze is? In opdracht van de gemeente Groningen gaan wij, kunstenaar Sijas de Groot en fotograaf David Vroom, een jaar lang op zoek naar het verhaal van elke wijk. We lopen rond, verdwalen, bellen aan, spreken af, komen tegen, halen op en nemen mee. In september, oktober en november 2021 deden we dat in Selwerd.

In deze krant lees en zie je dingen die je misschien wel wist, maar proberen we je ook op een andere manier naar je eigen wijk te laten kijken. Want vaak zit het bijzondere in het alledaagse.

We hopen dat je er met plezier doorheen bladert.

— Terug in Selwerd

Het is 26 september 2021, rond een uur of half negen 's ochtends. We staan in De Hoogte, voor het kruispunt van de Asingastraat en de Van Oldenbarneveltlaan. Plukjes fietsers komen van twee kanten. De coronamaatregelen zijn grotendeels afgeschaft, waardoor het voelt alsof de wereld weer open is. De zomer heeft net plaatsgemaakt voor de herfst, maar de temperatuur is nog steeds aangenaam. Via een olifantenpaadje lopen we richting het spoorviaduct. Als we eronderdoor gaan zijn we in Selwerd. Links, aan de overkant van de Eikenlaan, zien we de eerste portiekflats. Er staan er in deze wijk een heleboel, dit type gebouw was na de Tweede Wereldoorlog nieuw. De onderdelen ervoor werden in de fabriek gemaakt, waarna de flats als bouwpakketten in elkaar gezet werden. Selwerd werd gebouwd rond 1965. Omdat de bevolking groeide waren op dat moment zo snel mogelijk zo veel mogelijk woningen nodig. Rechts van ons staat een hoog flatgebouw, op de gevel staat met rode letters de naam Utopia. Het was ooit een bejaardenflat, stond daarna een tijd leeg en werd vervolgens gekraakt. Nu is het alweer een paar jaar een studentenflat. In de grote gezamenlijke tuin staan picknickbanken met parasols waar gekleurde lampjes aan hangen.

De Eikenlaan, met de portiekflat op de achtergrond

Als je op een kaart of naar een luchtfoto kijkt, zie je dat Selwerd bestaat uit een aantal patronen die herhaald worden. Alsof iemand met een stempel afdrukken gemaakt heeft, en dat dan steeds opnieuw. Zo'n stempelpatroon bestaat bijvoorbeeld uit twee blokjes met rijtjeshuizen, een portiekflat en een blokje seniorenwoningen. Links en rechts van zo'n groepje staan precies dezelfde groepjes, met dezelfde gebouwen die op dezelfde manier naast elkaar staan. Selwerd wordt daarom ook wel een stempelwijk genoemd, hij is helemaal bedacht op papier en in één keer gebouwd. Met open bouwblokken, brede, rechte straten en overal pleintjes en grasveldjes. In tegenstelling tot de wijken van voor de Tweede Wereldoorlog werd Selwerd gebouwd met zo veel mogelijk licht, lucht, groen en speelruimte. Het is hier zo overzichtelijk als wat, maar daardoor ook wat saaier dan in een wijk die langzaam gegroeid is. De woningen in Selwerd lijken bijna allemaal op elkaar.

De Eikenlaan, met de portiekflat op de achtergrond

Twee mannen in oranje overalls staan een struik te snoeien. Op het grote blauwe kruis dat op het puntige dak van de Nieuw-Apostolische Kerk staat, op de hoek van de Iepenlaan en de Eikenlaan, zitten twee jonge, bruine zeemeeuwen. Een eindje verderop, tussen de Eglantierstraat en de Berkenlaan, zien we een groot, gapend gat met hekken eromheen. Hier had je tot voor kort zo'n stempel met rijtjeswoningen en portiekflats. Ze zijn allemaal gesloopt. Selwerd wordt op dit moment vernieuwd, waarbij hele stukken van de wijk afgebroken en opnieuw bebouwd worden. Straten worden op een andere manier ingericht en pleintjes en veldjes krijgen een opknapbeurt.

Voor een sushirestaurant pikt een kauw in een stuk wit brood. We knikken naar een man met een boodschappentas. Over de Eikenlaan komt buslijn 1 naar Zernike langs. Deze straat is druk, hij verbindt de drie noordelijke wijken met elkaar. De fietspaden ernaast zijn smal. Vaak levert de verkeersdrukte hier onveilige situaties op. De komende jaren moet er iets veranderen. Hoe precies is nog niet duidelijk. Ter hoogte van het winkelcentrum slaan we rechtsaf en lopen we het winkelpleintje op. Toen Selwerd gebouwd werd, moest dit het hart van de wijk worden. Eromheen kwamen de hoogste flats, want hier moesten de meeste mensen wonen. Het winkelcentrum is niet de meest aantrekkelijke plek, het is er stenig en kaal. Op de grote parkeerplaats naast het winkelcentrum staat een klein, blauw met wit geschilderd houten hokje: een vaste viskraam. We gaan vanaf het parkeerterrein rechtsaf de Berkenlaan in. Hier organiseerden we drie jaar geleden een feest om de start van de wijkvernieuwing in Selwerd in te luiden. Samen met bewoners toverden we 48 lege appartementen om tot ruimtes waar je van alles kon: eten, drinken, midgetgolven en nog veel meer. Inmiddels is de wijkvernieuwing volop aan de gang. De flat waar het feest plaatsvond, staat er niet meer. Het is bijzonder om hier weer terug te zijn. Selwerd voelt vertrouwd, maar echt kennen doen we de wijk nog niet. Over drie maanden moet dat gevoel anders zijn. Onze hernieuwde kennismaking begint hier.

— Verrijdbaar bos

De zon schijnt vol in ons gezicht, het lijkt wel alsof de herfst overgeslagen is en we al in de lente zitten. In de Berkenlaan zijn de meeste huizen van woningcorporatie Patrimonium, zien we aan het embleem op de gevel. Aan de ene kant van de straat zijn de gevels van bruine baksteen, aan de andere kant hebben ze grijze Trespa-platen. Op de stoep staan witte berken. Ter hoogte van de Mispellaan gaan we linksaf. Voor de Berkenflat, een van de grootste flats van Selwerd, staat een hovenier te schoffelen. Dit deel van de straat is opnieuw ingericht. Op de verbrede strook gras voor de flat staan grote houten bakken met bomen en struiken. 'Een verrijdbaar bos', zegt de hovenier. In de bakken zit grond die water vasthoudt. Deze nieuwe inrichting wordt eerst uitgetprobeerd, voordat het bos definitief geplant wordt. De bewoners mogen meedenken, samen ontdekken ze wat werkt of niet werkt. Vanmorgen, voor hij kon beginnen, moest de hovenier eerst vijf hondendrollen van het gras scheppen.

Bij de wijkvernieuwing wordt een aantal straten in Selwerd op een andere manier ingericht, vooral de straten die van oost naar west door de wijk lopen. Je kunt er binnenkort niet zomaar meer hard doorheen rijden of je auto langs de weg parkeren. Fietsers en voetgangers krijgen de ruimte, en er komen meer bomen en struiken. De Mispellaan is zo'n straat, hij loopt dwars door de wijk. Voor de Berkenflat is hij veranderd in een fietspad van grijze tegels, met ernaast een looppad

Tot voor kort reden hier auto's, dat kan nu niet meer. De hovenier wijst naar de witte streep die het fiets- en wandelgedeelte van elkaar scheidt. De meeste mensen lopen over het fietspad, vertelt hij.

Er komt een man met een plastic tas aanlopen, hij blijft even staan en groet de hovenier. Ze kennen elkaar, het zijn buurtgenoten. De man woont op het mooiste plekje van de wijk, vindt hij zelf, op een hoek van de Acacialaan. Hij heeft er vrij zicht naar alle kanten, dat bevalt hem goed. De hovenier knikt en grinnikt. 'Hij ziet alles. Nog meer dan ik.' Door de veranderde situatie in de Mispellaan moeten auto's nu via de Acacialaan. De man met de plastic tas vindt daar het zijne van. Hij merkt dat het verkeer voor zijn deur flink toegenomen is. Vooral de grote vrachtwagens die door de straat denderen geven overlast. Hij schudt zijn hoofd. 'Eigenlijk gebeurt er nu sowieso te veel tegelijkertijd in de wijk.'

Een ouder echtpaar schuifelt langs, ze zijn de tachtig vermoedelijk al gepasseerd.

'Jullie willen zeker weten of ik die bril al gevonden heb?', vraagt de hovenier. Hij schudt zijn hoofd.

'Nee, nog steeds niet. Ik denk dat de kraaien hem meegenomen hebben.'

De oude dame keek een paar dagen geleden op zeven hoog vanuit de Berkenflat naar beneden, waarna haar bril van haar neus gleed. 'Ja hoor, daar ging die', zegt haar man.

'Hij was net nieuw', verzucht de vrouw. Ze belden overal aan en schakelden de hele flat in om tussen de bosjes te helpen zoeken. Tevergeefs. 'Naderhand hebben we iedereen getrakteerd', zegt de vrouw.

Ze lacht. 'Dat kostte bijna nog meer dan een nieuwe bril.'

Ze wijst naar de blaadjes van een van de planten in de houten bakken. 'Heb je die allemaal afgestoft?'

vraagt ze bloedserieus aan de hovenier. Ze glimmen zo mooi.'

— Contact

Vanuit de Mispellaan slaan we de Esdoornlaan in. We ritsen onze jas open en slaan een gangetje in. Dit is een ideale plek voor kattenkwaad, niemand ziet je hier. Kinderen komen we nu alleen niet tegen, die zijn op school. Het is stil in het gangetje. Aan de achterkant van een woning hebben mensen een enorme dakkapel laten bouwen. Als we terug in de straat komen, zien we op een van de balkons van een portiekflat vier vogelkooitjes hangen. We horen de beestjes fluiten. Sijas moet denken aan zijn oma, die ook zo'n kooitje in huis had. Aan de overkant van de straat is een speelveld tijdelijk in gebruik genomen als opslag voor het materiaal van de bouwvakkers die de woningen in de buurt renoveren. Er liggen zware metalen rijplaten en er staan bouwketen. Uit het portiek van een flat stapt een man met een bouwhelm op en een straalkacheltje in zijn handen. Hij heet Hugo en werkt voor een bouwbedrijf. Een echte functietitel heeft hij niet. 'Ik ben een manusje-van-alles en hou het hier een beetje netjes. Je zou me misschien een soort conciërge kunnen noemen.' Hugo fungeert als contactpersoon en helpt bewoners met van alles en nog wat. 'Gordijnen of vitrages demonteren, zo'n kacheltje brengen, dat soort dingen. Vooral ouderen vinden het prettig dat er iemand is die dat voor ze doet.' Hij vindt het leuk om bij mensen binnen te komen en knoopt graag een gesprekje met ze aan. 'Dan zie je een kamer vol antiek en heb je het daar even over. Bijna iedereen voelt de behoefte om een praatje te maken.' Hij glimlacht. 'Ik moet er wel een beetje mee oppassen, ik ben natuurlijk geen maatschappelijk werker.' In de verte klinkt het geluid van grote elektrische breekhamers en slijptollen, afkomstig van de portiekflat aan de Prunusstraat die gerenoveerd wordt. 'In die flat woont een dementerende vrouw', weet Hugo. 'Voor haar is het fijn om een vast gezicht te zien. Iemand die ze herkent en die dingen voor haar regelt. Zij belt me om de zoveel tijd. De gasten die daar aan het werk zijn hebben daar geen tijd voor en waarschijnlijk ook geen zin in – en dat snap ik wel. Ik kan die tijd wél nemen.'

Op de hoek van de Maluslaan en de Esdoornlaan komt een man met een klein wit hondje ons tegemoet. We schatten hem tegen de zeventig. Hij heet Hemmo, we steken met hem de straat over, waar hij al 23 jaar met zijn vrouw Dina woont. Daarvoor woonden ze ook al in de wijk, op de derde verdieping van een portiekflat in de Kornoeljestraat.

'We hadden daar een schitterend uitzicht,' zegt Hemmo, 'helemaal vrij. Ik kon bij wijze van spreken een vliegtuig volgen tot aan Eelde. Met oud en nieuw zat ik op de eerste rang voor het vuurwerk.

En toen de Rolling Stones optraden in het Stadspark zaten we op het balkon te luisteren.'

Toen Hemmo MS kreeg en de trap niet meer op kwam, verhuisden ze naar het rijtjeshuis waar ze nu nog wonen. Zo'n huis was een lang gekoesterde wens van Dina. 'Want in een flat hoor je alles van iedereen. En je kunt altijd ruiken wat een ander eet.'

Een grote vrachtwagen met bouwpuin rijdt door de straat. Dina en Hemmo kennen veel mensen in de buurt, met name door de dagelijkse rondjes met de hond. Dina merkt dat vooral de ouderen in zijn voor een praatje. 'Binnen een half uur weet je hun hele hebben en houden.' Ze lacht. 'Maar daar merk je aan dat die mensen eenzaam zijn. Als ik wegga bedanken ze me soms dat ik naar ze geluisterd heb.' Die gesprekken doen niet alleen eenzame buurtgenoten goed, ze veranderden Dina zelf ook. 'Jaren geleden had ik een zware depressie. Ik dacht dat geen enkel mens mij leuk vond. Toen heb ik een hond aangeschaft, als maatje. En dan kom je met mensen aan de praat. Ik ben helemaal niet zo raar, dacht ik toen. Daardoor ben ik totaal veranderd.' Openstaan voor contact met anderen moet in je zitten, denkt Dina. Ze kent genoeg mensen met honden die geen behoefte hebben aan een praatje. 'Soms blijf ik ook maar doordatelen. Mensen zoeken dan een excuus om door te kunnen lopen. Dan denk ik bij mezelf: hou toch eens een keer je waffel.' Ze lacht. 'Maar ik ben blij dat ik zo ben. En ik vind het jammer dat de meeste mensen niet zo zijn.'

— Studentenflat vol sokken

Achter de meeste ramen van studentenflat Acero, op de hoek van de Bottelroosstraat en de Esdoornlaan, brandt licht. We ruiken de geur van suikerbieten, die hoort bij de herfst in Groningen. Deze flat is kortgeleden volledig gerenoveerd, je herkent de oude Esdoornflat uit de jaren 60 er niet meer in terug. Zoals deze staan er nog twee studentenflats in de wijk, ook met een nieuw jasje en een nieuwe naam.

We gaan naar binnen. In het ingangsportaal hangt een brief van woningcorporatie Lefier, gericht aan alle studenten. Of ze niet in het gebouw willen roken, maar buiten. En of ze daarbij rekening willen houden met buren, aangezien het nogal galmt. We stappen de krappe lift in en drukken op goed geluk op 9. Een halve minuut later stappen we de lift uit en komen we terecht in een keuken. Iemand heeft net de afwas gedaan, zien we aan de stapel bakjes, bekers, pannen en borden. Het voelt alsof we hier eigenlijk niet mogen zijn, we voelen ons indringers. Vanuit een raam kijken we uit over Selwerd. Buiten rijden kleine autootjes over de snelweg, ernaast ligt als een rood lint het nieuwe fietspad richting Zernike. De bomen in de wijk krijgen herfstkleuren. In de verte staat een grote bouwkraan. We zien het veldje met de rode containers van de bouwvakkers, aan de Esdoornlaan. In een huis, ver beneden, zit iemand aan tafel te werken.

Op de gang klinken voetstappen, we kijken elkaar aan en voelen ons betrapt. Maar de jongen die aan komt lopen kijkt er helemaal niet van op dat er twee vreemde mannen in zijn keuken staan. Misschien is het omdat alle bewoners van deze gang de keuken delen. De jongen heet Cameron, komt uit Zuid-Afrika en studeert psychologie. Dat hij in Selwerd woont, is puur toeval, het was de goedkoopste optie die hij kon vinden. Buiten de flat kent hij niemand in de wijk. In Nederland moest hij wel even wennen, vertelt hij. Vooral aan hoe veilig en vrij hij zich hier voelde. 'De openbare ruimte hier is ongelooflijk', vindt hij. 'Je kunt op elk moment overal heen, en kinderen kunnen spelen waar ze willen. In Zuid-Afrika haal je buiten je telefoon niet eens tevoorschijn, omdat de kans groot is dat hij gestolen wordt. En je bedenkt vooraf precies waar je wanneer bent, zodat je niet op het verkeerde moment op de verkeerde plek belandt. Het kostte me anderhalf jaar om de dingen af te leren die ik mezelf daar aangeleerd had.'

We gaan nog een verdieping hoger, naar de tiende en bovenste etage. Daar bellen we aan bij een willekeurige voordeur. Een blond meisje doet open, ze heet Britt en laat ons binnen in haar appartement. Ze woont er sinds een paar maanden. 'Ik was net aan het ontbijten', zegt ze. 'En ik zit nog in m'n pyjama.' Britt studeert verpleegkunde en loopt vier dagen in de week stage. Toen ze hier ging wonen had ze geen beeld van wat Selwerd voor wijk was, ze was vooral

blij dat ze een plek had. En nog altijd heeft ze niet echt een band met haar buurt. 'Ik loop naar de Aldi of de Albert Heijn, maar dat is het wel.' Ze kan zich best voorstellen dat er mensen zijn die het niet zo fijn hebben in de wijk, en zich er onveilig voelen. Dat heeft vooral te maken met een paar geweldsincidenten die de laatste tijd plaatsvonden. 'Maar tegelijkertijd heb ik zoiets van: dat kan overal gebeuren. De Albert Heijn in Haren is ook weleens overvallen.' Britt hoest, ze is verkouden. 'Ik heb geen corona hoor, ik ben al getest', zegt ze snel. De flat heeft een whatsappgroep waarin een groot deel van de bewoners zit, van alle tien verdiepingen. 'Maar daar wordt weinig zinnigs in gezegd, het is vooral gezeur. Ik stuur er zelf nooit iets in.' Britt scrollt door de berichten en leest een stukje voor:

- 'Zijn er mensen die ook problemen hebben met hun verwarming?'
- 'Ja, en de wifi werkt ook niet. Erg kut deze winter.'
- 'Je moet de verwarming ontluchten.'
- 'Hoe doe ik dat?'

'Laatst ging het over de pakketjes die beneden afgeleverd worden', herinnert Britt zich. 'Er zijn veel mensen die bestellingen van elkaar aannemen, waarna iedereen z'n pakketje kwijt is. En bezorgers leggen ze soms gewoon onder de brievenbus, dus het kan zomaar gebeuren dat iemand anders jouw pakket meeneemt.'

'Berichten in de groep gaan ook vaak over achtergelaten rommel of rondslingerende kledingstukken. Ze leest er eentje voor over een lange zwarte sok. 'Maar er is nooit iemand die daarop reageert, er worden alleen maar stickers gestuurd. Dus overal in het gebouw liggen losse sokken.'

Vanuit de kamer van Britt lopen we terug naar de krappe lift, die we laten zakken naar de begane grond. We lopen het pleintje op waar de fietsen van de studenten staan. Een meisje pakt haar fiets uit een rek, we vragen haar hoe ze het vindt om hier te wonen. Hoewel ze een trein moet halen wil ze wel even met ons praten. Ze heet Hannah. 'Als ik een aanbod krijg om ergens anders te gaan wonen, zou ik het doen', zegt ze. 'Ik vind dit niet de leukste buurt. Vooral toen ik hier net woonde was er veel overlast en er liepen bepaalde types rond waarvan je dacht...' Ze werpt ons een veelbetekenende blik toe. 'Als meisje werd je snel lastiggevallen. Zelf kom ik uit Beijum, trouwens, dus ik ben best wat gewend.' Ze vertelt aan kickboksen te doen. 'Dus ik sta echt m'n mannetje wel.

Maar als ik 's avonds moet oppassen doe ik geen jurk aan, omdat ik in het donker moet terugfietsen. Ik ben me continu bewust van m'n omgeving. We hadden een tijdje een bewaker voor de deur, dat zorgde voor een veiliger gevoel. Als je dan thuiskomt zit er iemand.' Hannah hoest, en ook zij zegt er meteen achteraan dat ze geen corona heeft. Ze kijkt op haar telefoon, het is tijd om te gaan. 'Ik ben even helemaal klaar met alles, dus ik dacht: ik ga naar Parijs.' Het geluid van haar rolkoffertje begeleidt haar als ze de Esdoornlaan in fietst, op weg naar het station.

— Voor en door bewoners

In de Bottelroosstraat staat een schoolgebouw. Hier zat ooit de Bonifatiusschool, die in 1969 open ging en acht jaar later alweer moest sluiten omdat er te weinig leerlingen waren. Nu staat er een groentekasje voor het gebouw, in de vorm van een halve bol. Naast de school staat een caravan op een pleintje. Je kunt er tosti's, wafels, pannenkoeken en koffie kopen. Achter het gebouw, parallel aan de noordelijke ringweg, loopt het nieuwe fietspad dat sinds dit jaar in gebruik is. Het loopt van De Hoogte langs de noordrand van Selwerd tot aan de kruising met het fietspad dat haaks op de Eikenlaan ligt. In het schoolgebouw zelf zit het Wijkbedrijf Selwerd. 'Voor en door bewoners', staat op een houten bord; dat zegt precies waar het Wijkbedrijf voor staat. Het werd opgericht bij de start van de wijkvernieuwing, in 2015, met het idee dat wijkbewoners zelf heel goed weten wat hun wijk nodig heeft. Inmiddels werkt een flink aantal van hen bij het Wijkbedrijf. Sommigen betaald, anderen als vrijwilliger.

We gaan het Wijkbedrijf binnen. Mondkapje op, handen ontsmetten – het gaat intussen automatisch. Als we door de entreehal lopen, komen we Shahrrazad tegen, ze is de bestuursvoorzitter van het Wijkbedrijf. We pakken koffie en gaan met haar in een van de lokalen op de eerste verdieping zitten. Shahrrazad groeide op in Algerije en had een fijne jeugd, vertelt ze. Op de middelbare school ontdekte ze dat ze daardoor misschien wel wat te braaf was. 'De andere meisjes kwamen uit achterstandswijken en waren heel stoer. Zelf was ik wat naïef, ik schaamde me soms dood over hoe verwend ik was. Mijn vader bracht me met de auto naar school en ik haalde goede rapporten.' Inmiddels woont ze al jaren met haar gezin in Selwerd. Daar ondersteunt ze wijkbewoners vanuit haar rol bij het Wijkbedrijf. 'Mensen helpen gaat bij mij vanzelf, het zit in mijn natuur. Ik zie mijn werk ook niet als een baan, maar als een missie. En ik doe het niet voor het geld – als je dat doet, word je er moe van.' Veel van haar wijkgenoten zijn, net als Shahrrazad, vanuit een ander land hierheen gekomen. Ze weet hoe lastig dat kan zijn: je moet helemaal opnieuw beginnen. Daarbij is de taal een belangrijk element. Je ontwikkeling valt of staat erbij, is haar overtuiging. Ze kent advocaten uit Algerije die in Nederland zonder werk zitten omdat ze de taal niet goed beheersen. Toen ze zelf in Nederland kwam, nam ze haar taallessen bloedserieus. Maar met de manier van lesgeven was ze het niet altijd eens. 'Ik stapte regelmatig op docenten af om te vragen waarom dingen niet op een andere manier uitgelegd werden', zegt ze lachend.

Bij haar eerste loopbaanoriëntatiegesprek (ze spreekt het woord zonder blikken of blozen uit) vertelde Shahrrazad dat ze les zou willen geven aan nieuwkomers in Nederland.

In Selwerd is ze al een tijd coördinator bij het Wijkgilde, waar ze onder meer stages voor studenten regelt. Maar misschien nog wel belangrijker: ze is een steunpilaar voor jonge mensen met allerlei achtergronden. Iemand die hen begrijpt en bij wie ze altijd terecht kunnen. Ook als het niks met school te maken heeft. Zo helpt Shahrazad ze om de stappen te zetten die zij zelf ook ooit zette.

Alwin en Karin

We dalen af naar de begane grond. In de keuken van het Wijkbedrijf zitten Alwin en Karin, ze zijn net klaar met een werkoverleg. We zetten een doos tompoezen op tafel.

Alwin en Karin

'Eerst een hapje van de onderkant, met dat spul, dan een hapje van de bovenkant', zegt Alwin. 'Dat is de enige manier om zo'n ding op te eten. Anders krijg ik dat glazuur niet meer van m'n gehemelte af.' Er gaat een kopje koffie om, iemand vloekt. Karin, algemeen coördinator van het Wijkbedrijf, schiet te hulp en pakt een doekje.

Alwin en Karin

Alwin is energiecoach. Die coaches vind je sinds 2020 in heel Groningen. Ze leggen wijkbewoners uit hoe ze hun woning beter kunnen isoleren en energie kunnen besparen. Met zijn collega's staat hij op een paar vaste plekken in de wijk. Ze hebben reclameborden bij zich die de aandacht trekken. 'En enorme banners met gratis erop', zegt hij. 'Want vaak denken mensen dat we ze iets willen verkopen. Maar we kijken eigenlijk alleen of we iets voor ze kunnen doen.' Wie interesse heeft, maakt een afspraak. De energiecoaches komen dan bij bewoners langs. Met een paar simpele tips helpen ze mensen om slimmer om te gaan met energie. 'Vaak draaien ze bijvoorbeeld de thermostaat pas laag op het moment dat ze naar bed gaan. Als je dat een uur eerder doet, blijft je huis nog prima een uur warm. Dat soort dingen weten veel mensen helemaal niet. Als je ze er bewust van maakt, gaan ze erop letten.'

Alwin en Karin

Zo'n beetje de helft van alle Selwerders is niet in Nederland geboren. Aan hen is het soms lastig uitleggen wat de energiecoaches voor ze kunnen betekenen. Een tijdje geleden lieten ze daarom hun folder in het Engels en Arabisch vertalen. 'Alleen moeten we nu nog zien te ontdekken waar we precies die Arabische folder kwijt kunnen', zegt Alwin. 'Als je die bij een Nederlander door de bus gooit, heb je daar niks aan.' Het vertrouwen van mensen winnen is de beste weg, weet hij. 'Als ze in de gaten hebben dat we ze echt kunnen helpen, vertellen ze dat vanzelf door aan anderen.'

Een veelbesproken thema in Selwerd is de nieuwe buurtverwarming. Overal zie je rode zeecontainers van WarmteStad, met een dampende schoorsteen. De woningen in de wijk worden binnenkort verwarmd met restwarmte die van grote servers op het Zernike-complex komt. Die zou anders gewoon de lucht in gaan, maar wordt nu nuttig gebruikt. Het warmtenet wordt op dit moment aangelegd, eerst in de straten waar sociale huurwoningen staan. De wijkbewoners hebben er veel vragen over, merkt Alwin. 'Sommigen zijn bang dat na twee jaar de prijs opeens verdubbelt.' Die angst is niet nodig, weet hij: in de wet staat dat de kosten voor buurtwarmte nooit hoger mogen zijn dan bij een normale leverancier. 'Maar als mensen dat niet weten, gaan ze zelf dingen verzinnen.'

Alwin en Karin

Voor hij energiecoach werd, was Alwin onder meer bloemist, rietdekker, opticien en manager bij McDonald's. Na een burn-out ging hij op zoek naar werk dat niet draaide om geld verdienen, maar om mensen. Als energiecoach gebruikt hij zijn eigen levenservaring, vooral als het over de financiële kant gaat. 'Als je niet weet of er morgen wel eten op tafel staat, zal het je een rotzorg zijn dat de zeespiegel stijgt', weet hij. Zelf moest hij ooit van 5 euro in de week rondkomen, hij weet hoe het voelt. Precies daarom vertelt hij zijn verhaal over energiebesparing vanuit een andere invalshoek: hij wijst mensen op de financiële voordelen. 'Als eigenaars van een koopwoning 300 euro per jaar kunnen besparen, gaan ze daar twee keer van naar de sauna. Maar voor een bijstandsmoeder met twee kleine kinderen zijn dat nieuwe schoenen en winterjassen voor de kinderen, of voor het eerst een weekje op vakantie.' De dingen die Alwin tijdens zijn werk tegenkomt en die hem raken, schuift hij niet aan de kant. Soms zijn dat situaties die niks met energiebesparing te maken hebben. 'Als we ergens zien dat kinderen alleen een regenjasje aan hebben, omdat er geen geld is voor een winterjas, doen we daar iets mee. We kunnen ze dan via de kledingbank goede winterjassen bezorgen. Ik vind dat als je dit werk doet, en je dat soort dingen besluit te negeren, je niet op de juiste plek zit.' Hij glimlacht. 'Als je dat heel makkelijk los kunt laten, kun je toch beter ergens achter de kassa gaan zitten.'

— Raimond

Aan het eind van de Iepenlaan, aan de noordkant van de wijk, kun je vanuit Selwerd de ringweg op, en andersom. Verkeer suist van twee kanten over het viaduct. In een iep schreeuwen een kauw en een ekster tegen elkaar – misschien is het wel gewoon een goed gesprek. In de straat staat een aantal huizen leeg. De voorgevels zijn bedekt met grijze Trespaplaten. Deze huizen, maar bijvoorbeeld ook die in de Populierenlaan, Vlierstraat, Lijsterbeslaan, Berkenlaan en Bottelroosstraat zijn vanaf het begin onderdeel van deze wijk geweest. Binnenkort zijn ze weg. Een man in een rolstoel komt ons tegemoet rijden. Hij heet Raimond en is op weg naar winkelcentrum Paddepoel. Dat doet hij elke dag. 'En 's avonds ga ik terug.' Hij gaat er niet heen om boodschappen te doen, maar puur voor het sociale contact. 'Met mensen praten, samen roken. Met de schoonmaker kletsen. 's Avonds om zeven uur komt de beveiliging. De een rookt wel, de ander niet.' Een aantal van zijn vaste Paddepoel-vrienden is doof, vertelt Raimond. Zelf kent hij een beetje gebarentaal. Als we hem vragen waar hij woont, wijst hij naar de portiekflat achter hem. De flat kwam een tijdje geleden in het nieuws toen bewoners spandoeken ophingen uit protest tegen de beroerde isolatie van hun huizen. 'Schimmel, vocht, verwarming…', zegt Raimond. Ook hij had een spandoek aan zijn balkon hangen. Hij pakt zijn telefoon om een foto te laten zien. Als we vragen of hij ons zijn huis wil laten zien, draait hij zijn rolstoel en lopen we met hem mee.

Raimond op de rolstoel op de weg naar de flat

Via het portiek gaan we met Raimond de flat binnen. De trap nemen lukt hem nog wel, maar hij kan niet lang staan. Hooguit een minuut of vijf, dan krijgt hij last van zijn knieën.

Gisteren kreeg hij een nieuwe rolstoel, een Quickie Helix 2. High speed staat erop. 'Ik moet nog wel even oefenen en wennen aan waar alles zit', lacht hij. Volgens de website van de fabrikant heeft de stoel ‘functionele lifestyle opties.’ Raimond voegde er zelf eentje toe, hij monteerde een asbakje op de rolstoel. 'Dan hoef ik m'n peuken niet meer op de grond te gooien. Mijn vrienden gooien hem er ook netjes in.'

In de woning van Raimond is het minder koud dan we verwacht hadden. Dat komt doordat hij inmiddels zelf maar een elektrisch kacheltje gekocht heeft. Die zet hij 's ochtends even aan, dan blijft het de rest van de dag redelijk warm. 'Maar in de winter draait-ie de hele dag.'

We durven niet eens te bedenken hoeveel energie dat vreet. De gewone verwarming zet Raimond niet eens meer aan. 'Toen ik hier net woonde had ik alle radiatoren vol opengedraaid. Ik zette de was ernaast en pas na acht dagen was het droog. Ik droeg in de winter twee broeken en aan elke voet twee sokken.' Nog altijd ligt hij 's avonds met een deken om op de bank. 'Het wordt hier steenkoud.' Naast de kou is ook de vochtigheid een probleem in deze flat. Raimond wijst naar een schimmelplek in een hoek van de kamer. De corporatie kwam kijken en schilderde er een laagje overheen. Maar het zit er toch echt. In de hoeken van de woonkamer, maar ook in de douche en de wc. 'Een paar huizen verderop wonen kleine kinderen, die groeien op tussen die schimmel.' De flat van Raimond zou eigenlijk niet gesloopt of gerenoveerd worden. Maar de protestactie van de bewoners werkte: er komen nieuwe woningen in plaats van de tochtige portiekflat. In de zomer van 2022 moet Raimond zijn huis uit. Dat vindt hij prima. Op z'n computer laat hij een plaatje zien van hoe de nieuwbouw eruit gaat zien. Maar echt interessant vindt hij het niet wat er voor de flat terugkomt. Zelf hoopt hij een nieuwe plek te vinden in Paddepoel. Hij lacht. 'Een beetje dichtër bij mijn vrienden.'

Alwin en Karin

— Niet meer weg uit Selwerd

Om de hoek van de Iepenlaan ligt de Lijsterbeslaan. Aan het begin van de straat staat een portiekflat met drie lagen, op de gevel zitten rode Trespa-platen. In een van de sociale huurwoningen in de flat woont Iris, samen met haar dochter van zeven. Ook dit gebouw moest eigenlijk blijven staan, maar wordt nu alsnog gesloopt. Er komen duurdere huurwoningen voor terug – te duur voor haar, weet ze al.

Hoewel ze met plezier in Selwerd woont, ziet Iris haar buurt achteruit gaan. 'Daar baal ik van. Dieren worden mishandeld, auto's bekrast. Er zijn inbraken. Laatst was hier een schietpartij. En de kinderen hebben onder elkaar een hele grote mond. Ik dacht lange tijd dat dit soort dingen hier niet gebeurden – maar het komt steeds dichterbij.' Op het pleintje met garageboxen achter de flat laat ze haar dochter tegenwoordig niet meer spelen. Je vindt dit soort garagepleintjes overal in Selwerd, ze werden gemaakt zodat iedereen zijn auto kwijt kon. Maar nu staan er nauwelijks nog auto's en zijn de pleintjes veranderd in plekken waar regelmatig dingen gebeuren die het daglicht niet kunnen verdragen.

Ondanks de minder positieve verhalen van de laatste tijd gaat ze haar straat wel missen, denkt Iris. Maar haar huis? Ze schudt haar hoofd. 'Totaal niet. Het is hier moeilijk warm te krijgen en heel gehorig. Als de buurman een stekker in het stopcontact steekt, hoor ik het al. Een andere buurman hoest veel, dat hoor ik ook. Je hoort alles. Daar kun je niks aan doen.' Vanaf 1 januari kan Iris reageren op andere woningen. Ze kan niet wachten om te verhuizen, al zou ze wel graag in deze straat blijven wonen. Hoe dan ook blijft ze in Selwerd: 'Mijn dochter heeft hier alles. Haar vrienden, haar school. Ze weet de weg in de wijk, weet waar ze kan gaan. Wat ze hier nu opbouwt wil ik haar niet afnemen.' In december wordt Iris 30. Ze is een boogschutter. 'Moeilijke mensen', lacht ze. 'Maar ze hebben wel een doel.' We vragen wat dat van haar is. 'Volgend jaar wil ik weer met m'n rijbewijs bezig, en ik wil school weer oppakken. En daarna in de zorg gaan werken.' Ze maakt een gebaar met haar arm, van beneden naar boven. 'Ik sta hier en wil gewoon de top halen. Daar ben ik mee bezig, dat is mijn doel.'

Een stukje verderop in de Lijsterbeslaan staan rijtjeshuizen langs een woonpad. In een ervan woont Isabella met haar gezin. Ze is 38 en zegt 'u' tegen ons, terwijl we jonger zijn dan zij. Ze lacht. 'Zo ben ik opgevoed.' Na lang in de Oosterparkwijk te hebben gewoond, verhuisde Isabella vier jaar geleden naar een grotere woning in Selwerd. 'Maar toen ik hier net woonde wilde ik al weer weg, als het moest kruipend. Gewoon omdat ik hier niemand kende.

In de Oosterpark praat je met iedereen, en je zit altijd bij elkaar. Voor een kopje suiker kun je bij je buren terecht. Dat doe je hier niet zo snel.'

Selwerd bruist niet zoals Isabella het gewend was. Toch is ze na vier jaar gelukkig in de wijk die eigenlijk niet haar wijk is. 'Ik ben blij met alles. Jarenlang wilde ik een eengezinshuis, en nu heb ik dat eindelijk.

'Met buurtgenoten heeft ze inmiddels ook goed contact, alleen is het een net iets te klein, vast groepje mensen dat elkaar opzoekt. Ze wijst. 'Eentje uit die flat. Twee uit die flat. Twee uit dat rijtje. De rest komt bijna niet buiten. Wat ik graag zou zien is dat iedereen meedoet.'

Toch groeit het gemeenschapsgevoel in deze buurt stukje bij beetje, daar zet Isabella zich persoonlijk voor in. 'Als we in de zomer buiten een borrel doen, komen er steeds meer buren bij en zit op den duur het hele plein vol.' Vooral omdat ze ziet hoe goed haar kinderen het hier hebben, zit ook Isabella nu op haar plek in Selwerd. Ook haar woning wordt op termijn gesloopt, maar in de wijk voelt ze zich goed. Ze wijst naar buiten. 'Kijk wat een uitzicht ik hier heb. Een pleintje voor de deur, de kinderen lopen zo naar buiten. Ik wil hier niet meer weg.'

— Spookstraten

De trein naar Roodeschool suist in de verte voorbij over het spoorviaduct aan de oostgrens van Selwerd. De lucht is grijs, er is regen voorspeld. De eerste bladeren zijn al gevallen en worden geel, een teken dat de herfst op het punt van beginnen staat. We zien een veldje met weidebloemen. Tussen twee schuren loopt een gangetje, als we er doorheen lopen staan we plotseling zo'n beetje bij mensen in de achtertuin. Vanachter een raam zwaait iemand naar ons. We gaan toch maar terug, dit voelt niet als openbare ruimte. Als we de Vlierstraat inlopen, kijken we opnieuw naar rijen huizen die binnenkort weg zullen zijn. De woningen zijn snel en goedkoop gebouwd, dat zie je. Met flinterdunne wandjes, waardoor je elk gesprek van je buren kunt volgen. Op de voorgevels zitten groene Trespa-platen en in de loop der tijd hebben ze kunststof kozijnen gekregen. Je kunt een huis armoede laten uitstralen zonder dat er iemand woont die arm is. De huizen in de Vlierstraat zijn leeg en grotendeels gestript. In de muren zitten grote gaten. Voor de ramen hangen hier en daar nog gordijnen of lamellen, de meeste hangen scheef. De tuinen zijn overhoop gehaald en inmiddels deels overgenomen door de natuur. Tuinhekjes zijn half uit de grond getrokken, alsof er ondergronds iets uitgebarsten is. Het sloopbedrijf heeft hekken neergezet, er groeien al planten doorheen. Op de hoek van de straat staat een grote container.

Een rode veegwagen van de gemeente rijdt door de straat. Op het asfalt herinnert een grote zwarte vlek aan een nieuwjaarsvuur. We gaan de hoek om, de Populierenlaan in. Hier staan dezelfde woningen, ook hier zijn ze in staat van ontbinding. Op de stoep ligt een tandenborstel. Er liggen rijplaten en er staat een grote bouwkraan. De schuttingen zijn uit tuinen gehaald, het is een grote omgewoelde vlakte geworden.

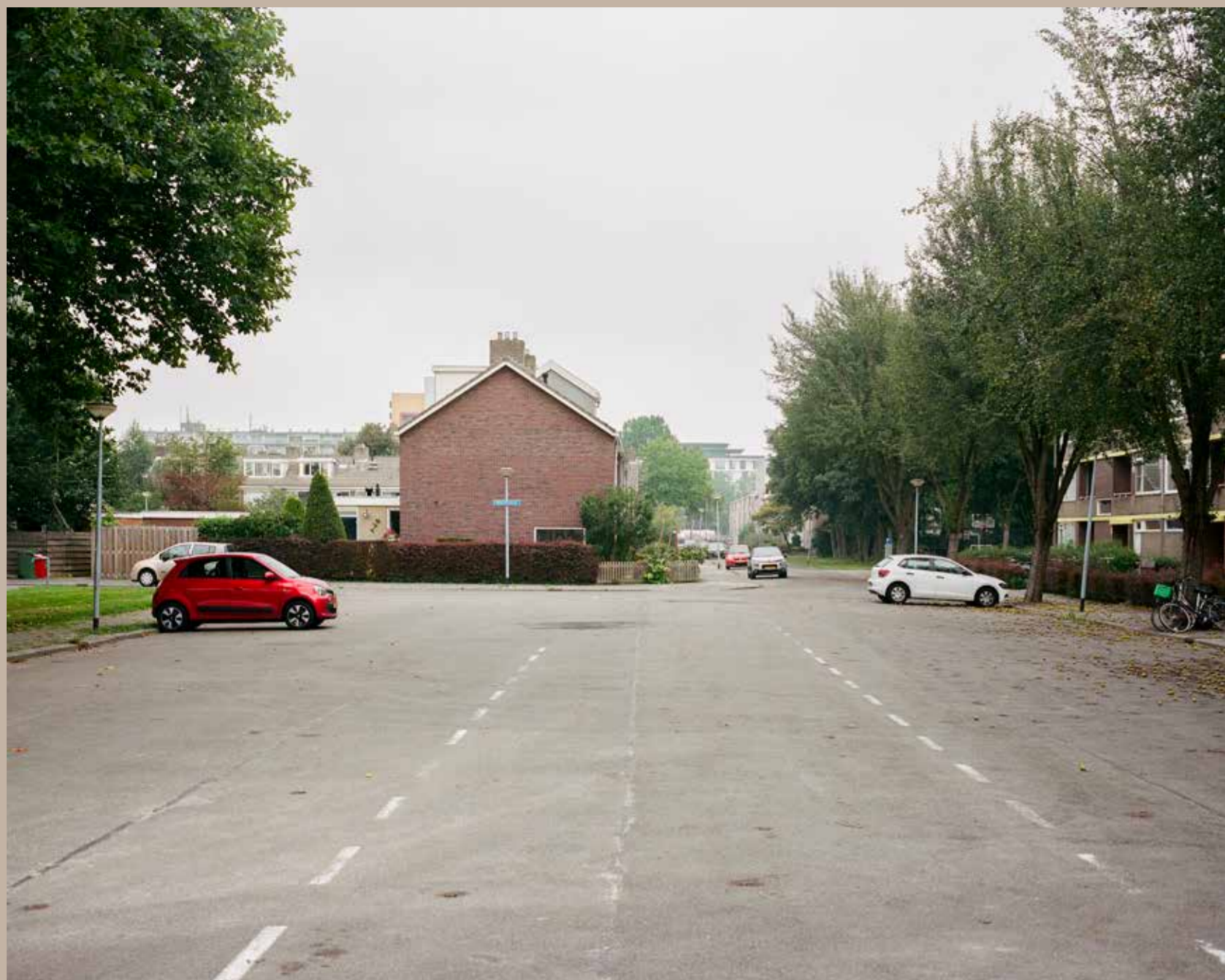
Midden op die vlakte staan kleine schuurtjes. Eromheen liggen afgedankte radiatoren, potten, schilderijtjes, kapotte spiegels, bergen ijzer, brokken steen, stukken hout en piepschuim, stroomkabels, vloerkleden, volle vuilniszakken, plastic flesjes, lappen losgetrokken worteldoek, een kapotte badkuip en een plastic bal met Belle en het Beest erop. Op een muur heeft iemand een grote piemel getekend.

Een groep mannen is bezig een rij woningen te saneren. Voordat de huizen plat gaan, moet eerst het een en ander handmatig weggehaald worden. De slopers verwijderen asbest en strippen de woningen. Een man is met een grote waterstofzuiger in de weer. Zijn collega legt ons uit hoe het werkt en draait ondertussen een zwaar sjekkie. Ze halen de woningen helemaal leeg. Daarbij komen ze van alles tegen: 'Dagboeken, geld, sieraden, seksspeeltjes.' Hij lacht. 'We zijn allemaal mensen. Sommigen laten het gewoon liggen, of ze vergeten het.'

De sanering van deze woningen gaat in fasen. Eerst komt een ploegje alles verwijderen wat in de weg zit, vertelt Ynze, een Fries die het team, dat ook uit Friesland komt, aanstuurt. 'Kasten, deuren, vloerbedekking. Dan komt er een stukje asbestsanering achteraan. Het zit tussen de muren, in de plafonds, in de schoorstenen. En uiteindelijk komt er een ploeg die de hele woning kaal trekt.' Voor hij in de sanering rolde deed Ynze precies het omgekeerde, als interieurbouwer plaatste hij keukens en badkamers. 'De ene klus is mooier dan de andere, maar ik vermaak me prima', zegt hij nuchter. Hij wijst: 'Kijk, hier zit ook een plaatje asbest, achter die muur.' De lucht in de woning wordt gezuiverd terwijl de saneerders bezig zijn. Een grote afvoerbuis blaast de gefilterde lucht naar buiten. 'In principe is de lucht die dat ding uitblaast schoner dan de lucht die buiten hangt', zegt Ynze.

Buiten tsjilpt een koolmeesje alsof het een dag als alle andere is. Je zou verwachten dat op een plek als deze een zweem van rouw in de lucht hangt. Een heleboel mensen hebben hier afscheid van hun huis genomen. We gaan met Ynze een gesaneerde woning binnen. Je kijkt er dwars doorheen, de huizen zijn geraamtes geworden. Onze stemmen weerkaatsen op het kale beton van de lege woning waarin we staan. 'Deze is klaar om gesloopt te worden', zegt Ynze. Dat slopen doet hij niet zelf, hij saneert alleen. Gemiddeld is hij met zijn team per woning zo'n drieënhalve dag bezig, alleen met de binnenkant. Voor de buitenkant komt er nog anderhalve dag bij.

Hoe zou het zijn als je huis, waar je misschien al heel lang woont, gesloopt wordt? Het huis waar je kinderen opgegroeid zijn, waar je ging samenwonen of waar je afscheid van mensen hebt genomen. Een huis met kamers vol herinneringen, waarin je precies weet welke plank kraakt en welke deur klemt. Waar de geur van de gang je vertelde dat je thuis was. Een huis waar je nu nooit meer naar binnen kunt. Deze fase van de wijkvernieuwing is geen fraai plaatje, maar wie mooi wil zijn, moet soms even pijn lijden. En hoewel de aanblik iets treurigs heeft, is het tegelijkertijd een mooi beeld. Het laat zien hoe vergankelijk een bouwwerk kan zijn. En het symboliseert de overgang van oud naar nieuw, van slecht naar beter, van koud naar warm.

— Het verhaal achter een veranderende wijk

Met het beeld van de verlaten woningen nog op ons netvlies lopen we vanuit de Populierenlaan via de Lijsterbeslaan naar de lepenlaan. In Selwerd is de wijkvernieuwing zo zichtbaar als wat. Tenminste, het fysieke deel ervan. Want de operatie bestaat uit allerlei verschillende onderdelen, samengebracht onder het samenwerkingsverband Sunny Selwerd. Behalve over stenen en groen gaat het daarbij vooral ook over de mensen in de wijk. Het soepel laten verlopen en op elkaar afstemmen van de ruimtelijke projecten van de wijkvernieuwing is het werk van projectmanager Arjen Terpstra. De gemeente Groningen huurt hem daarvoor sinds 2018 in. Arjen verbindt samen met een team van specialisten en projectleiders de mensen die in de wijk werken met elkaar en zorgt dat op het juiste moment, op de juiste plek, de juiste dingen gebeuren. En dat bewoners daar op tijd van op de hoogte zijn, of liever nog: bij betrokken worden.

Om een beter beeld te krijgen van wat de wijkvernieuwing inhoudt, maken we met Arjen een rondje door Selwerd. We beginnen in de lepenlaan, waar we uitkijken op de hoge, gerenoveerde studentenflat Cornus. Het gebouw is van Lefier, een van de vier woningcorporaties met woningen in Selwerd. 'Maar we staan hier eigenlijk in het gebied van een andere corporatie, De Huismeesters', zegt Arjen terwijl hij naar de rijtjeswoningen in de lepenlaan wijst. Het klinkt een beetje alsof het om het territorium van een bende gaat. In deze straat wordt de sloop van een aantal blokken voorbereid. Voor de rijtjeshuizen komen vooral nieuwe rijtjeshuizen in de plaats, maar in de straat komt ook een appartementencomplex met sociale huurwoningen. Aan de overkant van de straat, op de plek waar nu een portiekflat staat, komt een complex met elf etages, ongeveer even hoog als de studentenflat. Voordat een stukje wijk opgeknapt wordt, gaat de aandacht eerst naar wat er speelt op zo'n plek, vertelt Arjen. 'In de wijkvernieuwing is het voeren van gesprekken cruciaal. Als we een straat opnieuw inrichten, komen we bij mensen achter de voordeur. We vertellen wat we van plan zijn, maar vragen bewoners ook hoe ze het hier vinden. Het liefst nemen we daarbij een maatschappelijk werker mee, zodat als er andere problemen zijn, mensen hulp kunnen krijgen. Ook dat hoort bij wijkvernieuwing.'

Selwerd werd in de jaren 60 ontworpen als een groene, ruim opgezette wijk. Dat is best gelukt, vindt Arjen. 'We hebben goed gekeken naar welke dingen we waardevol vinden. Die willen we graag behouden, en andere dingen willen we veranderen.' Een van die waardevolle elementen is de structuur van de wijk. Die krijgt een nieuwe vorm die beter past bij de ideeën die we nu over woonwijken hebben. 'Op veel plekken in de wijk is bijvoorbeeld ruimte om meer woningen te bouwen dan er nu staan. Verdichten noemen we dat.'

Een mooie eigenschap van Selwerd is dat je door de wijk heen kunt zonder daarbij alleen de hoofdwegen te volgen. Van stempel naar stempel, via paadjes, gangetjes en pleintjes. Toch zijn er plekken in de wijk die misschien bedoeld zijn om door iedereen gebruikt te worden, maar die de meeste mensen liever mijden. We staan stil op een speelpleintje, aan de binnenkant van een stempel. Pleintjes als deze kun je soms alleen bereiken door te smalle gangetjes of paden, dat nodigt de gemiddelde voorbijganger niet uit. Op het plein waar we nu staan hebben bewoners aangegeven graag andere speeltoestellen te willen, wat groen en een bankje. Maar er speelt meer. Terwijl Arjen vertelt, scheurt een scooter over het plein. Hij kijkt ons aan. 'Dat soort dingen dus.'

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

We lopen via de Beukenlaan en de Berkenlaan naar de Mispellaan. We zien de hovenier die we al eerder tegenkwamen voor de Berkenflat. 'Doen jullie alweer een rondje?', vraagt hij. De straat ligt open, er liggen grote buizen waar rode slangen op aangesloten zijn. Op de stoep staan bouwhekken. Bewoners kunnen op dit moment niet door de voordeur hun huis in of uit. Sijas kijkt op zijn telefoon. Op Facebook laten mensen in Selwerd weten dat ze last hebben van ratten, vooral op plekken waar de straat open ligt. We zien een vrouw met een wandelwagen en vragen of zij iets van het rattenprobleem weet. Het zegt haar niks, maar ze weet ons wel te vertellen dat steenmarters onlangs de kabels van haar auto kapot vraten. Een vrouw met een hoofddoek en twee lege boodschappentassen loopt langs, ze is aan het bellen maar onderbreekt het gesprek als we naar haar zwaaien. Ook zij heeft geen ratten gezien, maar vindt op haar zolder wel altijd muizenkeuteltjes. Dat de wijk vernieuwd wordt vindt ze goed, maar het duurt wel wat lang. Ze lacht. 'Om kwart voor zeven stonden soms de eerste bouwvallkers al in onze straat. Ook in de vakantie. En ik moet elke week m'n auto wassen, die wordt steeds vies van het stof en zand.' Toch blijft ze opgewekt. 'Straks komt het allemaal goed.'

Een stukje verderop in de Mispellaan ligt een grote plas water. Een grote pomp draait op volle toeren. Het geluid lijkt op drum-and-bassmuziek. 'We zijn de boel aan het inwateren', vertelt een man in overall en met een bouwhelm op. Door water over het zand te spoelen dat bovenop de nieuw aangelegde riolering en stadsverwarming ligt, wordt het keihard. Het maakt veel minder herrie dan met een trilplaat en gaat sneller. De man met de helm blijkt wel iets te weten van de ratten. Hij wijst naar bosjes verderop. 'Daar zitten ze. Er ligt rotzooi, daar komen ze op af.'

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

Als we vragen of hij op de foto wil, schudt hij zijn hoofd. 'Ik ben al zo vaak op de foto geweest. Ook al op de film.' Een collega loopt langs. 'Henk wil wel op de foto', zegt de bouwvakker. 'Hij is fotogeniek.' Henk zwaait, schudt zijn hoofd, klimt in een vrachtwagen en trekt de deur dicht.

Naast de Berkenflat staat een touwbrug achter stalen hekken. Deze speelplek werd afgelopen zomer samen met kinderen gemaakt. Toen het af was, kwamen de hekken eromheen te staan, waardoor geen kind er nog bij kon. Het lijkt voor ons af en toe alsof in Selwerd allerlei partijen aan het werk zijn die amper met elkaar communiceren. Arjen kan zich best voorstellen dat mensen van buitenaf dat beeld hebben. Zelf probeert hij juist al die partijen met elkaar te verbinden, zegt hij, terwijl hij over een grote plas heen stapt. 'We denken steeds met elkaar na over hoe we dingen op een goede manier samen kunnen doen. We willen voorkomen dat we om de beurt bij mensen aan de deur staan en ze steeds een ander verhaal te horen krijgen. En dat, bij wijze van spreken, een jaar lang de ene na de andere ingreep in een straat plaatsvindt. We willen één helder verhaal aan bewoners vertellen over wat er allemaal gebeurt in hun straat.'

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

Op de hoek van de Eikenlaan en de Berkenlaan ligt een gapend gat op de plek waar pas een flat gesloopt is. In dit deel van de wijk zijn al veel woningen van corporatie Nijestee tegen de grond gegaan, en ook nu wordt er volop gewerkt. Grote machines ronken, puffen en grommen. 'We lopen nu boven het warmtenet', zegt Arjen. 'Er ligt hier een joekel van een leiding onder de grond.' Het is bijzonder om door dit deel van de wijk te lopen. Je ziet niet meer wat er was, maar ook nog niet wat er komt. We vragen Arjen wat hij het leukste aan zijn werk vindt. 'Het leukste? Alles is leuk!', lacht hij. 'Er is niks niet leuk aan. Zelfs momenten waarop ik weerstand krijg, vind ik leuk.' We slaan vanuit de Eikenlaan rechtsaf de Elzenlaan in. Een meisje met een frisdrankblikje in haar hand kijkt om zich heen, op zoek naar een prullenbak. Voor een raam op de bovenste verdieping van een portiekflat staat een grote witte pop met een gasmasker op. Ernaast staan op de kop twee losse benen en een kraai – geen echte. Op de dakrand erboven zit een duif, wel een echte. Deze flat zal er binnenkort niet meer staan. Het soort woningen dat teruggebouwd gaat worden op de plek van gesloopte woningen, is iets waar goed over nagedacht wordt. 'Dat is echt een zoektocht', zegt Arjen. 'Meer woningen, oké, maar wat voor woningen dan?' Op dit moment zijn in Selwerd weinig middenhuurwoningen, met een

huurprijs tussen pakweg 700 en 1200 euro. Mensen die net te veel verdienen voor een sociale huurwoning, maar ook geen huis kunnen of willen kopen, kunnen in deze wijk niet zo goed terecht. Dat moet anders, vertelt Arjen. 'We willen graag een meer evenwichtige mix in deze wijk. Zo'n stadswijk als deze wordt een fijnere omgeving als er verschillende groepen mensen wonen.' Hij voegt eraan toe dat hij beseft dat je zoiets best kunt bedenken, maar dat het altijd de vraag is hoe het daadwerkelijk uitpakt.

We lopen door de Vogelkersstraat en de Spirealaan en eindigen ons rondje door de wijk bij de Duindoornflat – die tegenwoordig Dragant heet. Zou het verbouwen van Selwerd de levens van de mensen die er wonen beter maken? 'Aan de ene kant denk ik van wel', zegt Arjen. 'Dat is ook waarom we wijkvernieuwing nu anders aanpakken dan twintig jaar geleden. We hebben veel meer aandacht voor de mensen en laten ze meedenken en meedoen. De nieuwe inrichting van straten en pleinen gaat absoluut bijdragen aan de gezondheid en het geluk van deze wijk. Aan de andere kant is het simpelweg niet genoeg. Met fysieke ingrepen maak je plekken aantrekkelijk, maar met alleen stenen stapelen kom je er niet. Door aandacht voor mensen en hun verhalen te hebben, kom je weer een paar stappen verder. Die les hebben we uit eerdere wijkvernieuwingsslagen wel geleerd.' Hij denkt even na. 'Over twintig jaar kijken we er vast weer op een heel andere manier naar.'

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

De straat in Selwerd met de oude bebouwing

— Perspectief

Bij de ingang van wijkrestaurant De Duindoorn staat een grote vriendelijke reus. Hij vraagt ons om onze coronapas. David ziet dat zijn telefoon uitgegaan is. Daarmee is de QR-code die je anno 2022 nodig hebt om toegang te krijgen tot plekken als deze, verdwenen. Gelukkig start het apparaat weer op. 'Jullie mogen naar binnen, welkom', zegt de GVR. 'We moeten ons aan de regels houden,' voegt hij toe, 'anders kunnen we een waarschuwing krijgen of moeten we zelfs de tent sluiten. Gelukkig doen de meeste mensen er niet moeilijk over.'

Het wijkrestaurant bevindt zich naast de Duindoornflat, die na de renovatie Dragant heet. Sinds oktober 2019 zit het op de plek waar voorheen een fietsenkelder was. Als we naar binnen lopen worden we door de vrouw achter de bar hartelijk begroet, alsof we hier al weken elke dag komen. Koffiekopjes en borden rammelen, een espressoapparaat bromt. Een vrouw twijfelt hardop tussen een broodje gezond en een Turkse tosti. Wij bestellen twee koppen koffie, twee koppen soep en twee Turkse tosti's met ketchup. 'Wat is het hier gezellig', zegt Sijas tegen de vrouw die de bestelling opneemt. 'Acht vijftintig, alsjeblijft', antwoordt ze. De kassa piept.

We zoeken een plek naast een betonnen kolom. Even later worden we op onze schouder getikt door Jan van Bergen. Hij is 57 en de locomotief van De Duindoorn, zoals hij het zelf omschrijft. Voor zo'n functie heb je energie en positiviteit nodig, twee dingen waaraan Jan geen gebrek heeft. Voor hem draait het om het verbinden van mensen. En om het creëren van een betere leefomgeving. Dat kan door mensen op te vangen, te begeleiden, ze te helpen met opleidingen, maar ook met het vinden van werk. 'Ernaartoe werken dat mensen weer belangrijk worden. En ze laten merken dat ze gehoord worden. Want een luisterend oor is heel belangrijk.' Toen De Duindoorn net een paar maanden open was, moest het restaurant door corona sluiten. Inmiddels draait het weer op volle toeren. Er worden recepties, verjaardagsfeesten en buffetten gehouden. Jan is veel van zijn tijd kwijt aan het inplannen ervan en het communiceren met klanten. De sliert wagons die hij trekt, dendert door. 'Er zijn dagen dat het stampvol zit, dat we het bijna niet aankunnen. Dan zitten er 45 mensen te lunchen. We hebben nu een uitgebreide lunchkaart en kunnen buffetten maken. Maar straks willen we ook warme maaltijden gaan koken met de mensen die hier werken.' De ene keer eet je hier Syrisch, dan weer Surinaams. En tussendoor staat er stamppot op het menu.

In De Duindoorn leren mensen onder begeleiding hoe het is om in de horeca te werken, als opstapje naar een betaalde baan. Daarnaast hebben ze er veel contact met gasten en collega's, een belangrijk element. 'Ze doen hier van alles', legt Jan uit. 'Ze ontvangen

en bedienen mensen, maken schoon, helpen met de bereiding van gerechten. Door die praktijkervaring leren ze een heleboel. Zo ontwikkelen ze zich.' Thijs is een van de medewerkers van Jan. Hij heeft net de wc schoongemaakt, maar doet ook leukere dingen. 'Ik bak taarten, maak koekjes, en help gasten en collega's met allerlei dingen.' Tijd om verder te praten heeft hij niet, want hij wordt naar de winkel gestuurd om wat dingen voor de lunch te kopen.

Een paar medewerkers gaan naar huis en komen Jan gedag zeggen. 'Wat ga je doen dit weekend? Vissen?', vraagt eentje. 'Of ga je je huis schoonmaken?' Jan weet het nog niet, zegt hij. Zijn vrije dagen zijn meestal snel gevuld, vertelt hij even later. Een jongen komt naar Jan toe met een papier in z'n hand. 'Keurig!', zegt Jan. 'Je bent mooi op tijd man!' Hij pakt het papier aan. 'Dit moet ik ondertekenen?' 'Drie keer', knikt de jongen. Hij is veertien en begint morgen aan zijn snuffelstage bij De Duindoorn, vanuit een praktijkschool. Als we vragen wat hij wil leren, is het antwoord kort en duidelijk: 'Koken.' Hij woont in Selwerd, dus dit is mooi dichtbij. 'Er zijn veel stagiairs nu', vertelt Jan, terwijl hij drie keer zijn handtekening zet. 'Ga maar even kennismaken in de keuken', zegt hij tegen de jongen. 'Die mevrouw heet Shaina, zij is er morgen ook.' Hij loopt met de jongen mee en stelt hem voor aan zijn nieuwe collega's. Al snel wordt er gelachen, het ijs is gebroken. 'Geweldig', zegt Jan als hij weer bij ons aan tafel zit. 'Het is belangrijk om mensen op deze leeftijd een kans en een beetje structuur te geven. Dat ze weten wat ze kunnen verwachten als ze wat ouder zijn.'

We bestellen nog wat te drinken. Het contact tussen De Duindoorn en de rest van Selwerd wordt steeds beter, merkt Jan. Meer en meer mensen weten het wijkrestaurant te vinden. Ook groepen studenten van de Hanzehogeschool komen er tegenwoordig lunchen. Het Zernike-terrein is niet ver weg en bovendien ligt De Duindoorn op een mooie plek, langs de drukke fietssnelweg. Daarnaast zit het restaurant natuurlijk vast aan een enorme studentenflat. Ook de bewoners daarvan komen graag naar beneden. 'Ze kunnen hier lekker op het terras komen zitten, maar ze komen ook met hun laptops. Nederlandse, maar ook veel niet-Nederlandse studenten. Je ziet heel mooi hoe ze elkaar hier ontmoeten.' Misschien, denkt hij, kan het wijkrestaurant in de toekomst iets betekenen voor studenten die last hebben van eenzaamheid. Daar zijn er in deze tijd steeds meer van. Het is er hoe dan ook de ideale plek voor. Jan merkt dat de studenten uit de flat contact zoeken en praat graag met ze. Na sluitingstijd ziet hij er weleens een paar die beneden op het terras een zelf meegebracht biertje drinken. Vindt hij prima. 'Soms moet ik dan 's morgens een paar bierflesjes opruimen, maar that's it. Verder is er echt geen overlast of rommel. Het is een wisselwerking, geven en nemen. Praat met elkaar en probeer elkaar te begrijpen.'

— Een geval apart

In de kelder van woonzorgcentrum De Es in de Berkenlaan geeft Jochem mbo-studenten les. De entreeopleiding Assistent Dienstverlening & Zorg is bedoeld voor mensen die nog geen diploma hebben. Ze doen een opleiding bij het Wijkgilde en kunnen zo doorgroeien naar een mbo-2-opleiding en uiteindelijk richting een baan. De studenten hebben vaak te maken met allerlei problematiek. 'Soms zijn ze jaren niet naar school geweest', zegt Jochem. 'Dan moeten ze weer in het systeem komen.' Wijkgilde De Es heeft dit jaar 22 deelnemers, verdeeld over twee klassen. De studenten doen huishoudelijke en sociale klusjes in de wijk. Ze lopen stage bij mensen thuis, vaak zijn dat ouderen of alleenstaande moeders. Jochem voert, naast zijn vaste coach-uur op maandag, ook door de week heen gesprekjes met leerlingen, vertelt hij. 'Als iemand zich niet fijn voelt, praten we daarover. Dan krijg ik te horen wat diegene heeft meegemaakt. Soms denk ik dan: knap dat je hier zit. Als ik zo iemand naar een diploma kan coachen en kan laten doorgroeien, is dat des te mooier.'

Wendy is een van de leerlingen van het Wijkgilde. Ze woont nu zes jaar met haar man en twee kinderen in de Acacialaan. 'Ze is hier elke ochtend nog eerder dan ik', zegt Jochem. 'Ik heb geen diploma's, maar wil ook niet alleen maar schoonmaakwerk doen', vertelt Wendy. 'Toen ben ik hier terechtgekomen, en ik vind het geweldig. Gezellig bij mensen zitten, of schoonmaken, of boodschappen met ze doen. Eigenlijk voer je uit wat zij willen, dat is het gewoon. Ik doe het heel graag. En ik probeer altijd positief te blijven, ook als ik een keer geen zin heb.' Doordat ze in 2008 een herseninfarct kreeg, kan Wendy niet meer alles wat ze vroeger kon. Ze kreeg er een flinke tik van. 'In het begin kon ik helemaal niet meer praten, eigenlijk niet eens denken. En nog steeds weet ik veel woorden niet meer.' Ze wijst naar haar horloge. 'In mijn hoofd wist ik wel hoe zo'n ding heette, maar ik kon het niet uitspreken.' Na verloop van tijd kwam haar spraak geleidelijk terug. Inmiddels gaat het veel beter.

In de lessen gaat het veel over sociale omgang, vertelt Jochem. 'Er is een bepaalde grens, een drempel die mensen over moeten om op een goede manier met elkaar te kunnen communiceren. Overleggen, feedback geven – dat is vaak best moeilijk. Ik leer ze met elkaar in gesprek gaan.' Naast die sociale vaardigheden leren de studenten wat huishoudelijk werk inhoudt en krijgen ze schoonmaaklessen. Jochem gebruikt als docent de ervaring die hij zelf in zijn leven opdeed. Hij was vroeger erg onzeker, vertelt hij. 'Daardoor ben ik veel uitdagingen niet aangegaan. Ik durfde weinig, naar school gaan vond ik heel vervelend. En als je niet naar school gaat, krijg je vanzelf verkeerde vrienden.' Bij het Wijkgilde ziet hij het als zijn missie om studenten duidelijk te maken dat ze dingen niet uit de weg moeten gaan, het in elk geval

moeten proberen. 'Ik heb de kans anderen de goede kant op te sturen. Dat lukt lang niet altijd, maar als het lukt is het geweldig.'

Toen Wendy voor het eerst bij het Wijkgilde kwam, voelde ze zich meteen op haar gemak. Dat is lang niet voor elke student zo, merkt Jochem. 'In het begin is het vaak best spannend. Sommige studenten zitten voor het eerst in zo'n sociale omgeving, waar ze wel moeten praten. Maar Wendy had al snel haar babbel klaar. Ze doet veel en wil ook graag veel.' Hij is blij om haar als student te hebben, geeft hij toe. 'Wendy is –' 'Een geval apart', vult ze zelf lachend aan.

Ondanks de tegenslag in haar leven was Wendy erop gebrand deze opleiding te gaan doen. 'Veel mensen zeiden: dat kun jij niet. Maar ik kan het wél. Ik heb alleen wat meer tijd nodig.'

Officieel zou ze in februari haar diploma moeten halen, maar ze mag doorgaan tot juni. 'Dat ze dit oppakt vind ik heel tof en heel bijzonder', zegt Jochem. 'En ook de manier waarop ze het doet. Je kunt ervoor kiezen om naar school te gaan en niks te doen, maar dat is bij Wendy niet het geval. Ik zou wel meer van zulke studenten willen', lacht hij.

Wendy heeft op dit moment nog altijd een uitkering. Soms moet ze het doen met zeven euro per dag, waarvan ze haar twee kinderen, haar hond en twee katten moet onderhouden. 'Die dieren had ik al voor ik een uitkering kreeg', verduidelijkt ze. 'Die horen bij de familie, ik doe ze niet weg.' Ze stopte met roken, dat scheelt een flinke kostenpost. Door goed na te denken over wat ze wel en niet koopt, weet ze steeds de eindjes aan elkaar te knopen. 'Voor tachtig cent heb je al een brood bij de Albert Heijn. Van een doos met twaalf hamburgers kunnen we een paar dagen eten. En als ik een stamppot maak, is dat ook genoeg voor twee dagen. Je moet creatief zijn. En soms ook nee zeggen als je kind ergens om vraagt.' Op vakantie gaan is er niet bij, Wendy moet goed nadenken wanneer de laatste keer was. Jaren geleden. Een speciale uitkering die ze vanwege haar ziekte krijgt, legt ze apart voor een dagje uit of om een keer goed boodschappen van te kunnen doen. Zo vindt ze haar weg. Wendy is blij dat ze ondanks de financiële moeilijkheden geen schulden heeft gemaakt. 'Geen cent. Ik leef liever van zeven euro per dag dan dat ik in de schulden zit. Ik heb geen stress, ik voel me goed en ben ik blij dat ik weer kan praten. Ik doe een opleiding, heb m'n man en m'n kinderen – meer heb ik niet nodig.'

— Gordijnen open

De lucht is grijs. Het waait, bruine blaadjes dwarrelen over de stoep. In het meest oostelijke deel van de Mispellaan, tussen de Iepenlaan en de Populierenlaan, zien we hoe de nieuwe bestrating wordt gelegd. Een grote machine rolt een tapijt van rode klinkers uit op de plek waar eerder asfalt lag. Automobilisten hebben hier voortaan niet meer het hoogste woord. We lopen de Iepenlaan af en steken via een zebrapad de Eikenlaan over. Een boze fietser schreeuwt iets, we hebben zo snel niet door wat hij roept en of het tegen ons is. Via een paadje gaan we tussen twee bouwblokken door en komen we uit in de Abeelstraat, op een pleintje waar wat auto's staan. Dit is het zuidelijk deel van Selwerd. Parkeerpleintjes als deze moeten de komende jaren veranderen in plekken waar meer groen is en meer te doen is. Als we weer een paadje doorgaan, komen we in de Bremstraat. Ook hier weer parkeerplaatsen, met ernaast een voetbalveldje, wat speeltoestellen, een basketbalkooi met voetbaldoeltjes en een tafeltennistafel. Via de Spaanse Aakstraat komen we in de Magnoliastraat, waar het Gomarus College zit. We zien de scholieren achter het glas, gebogen over laptops. Op een schutting zit een ekster. Dit deel van Selwerd voelt als een aangename plek. Toch merken we ook hier wat ons in de hele wijk opvalt: het voelt wat gesloten. De meeste mensen lijken binnen te zijn, anoniem, met de gordijnen dicht. Misschien komt het wel doordat er te weinig plekken zijn waar je elkaar op een fijne manier kunt ontmoeten. Of doordat de straten zo op auto's gericht zijn. Over een tijdje zal dat allemaal anders zijn, als het aan de wijkvernieuwers ligt.

De wijkvernieuwing van nu is voor een groot deel bedoeld voor de bewoners van de toekomst. Het kan lastig zijn om mee te gaan in een operatie die bedoeld is voor een tijd die nog moet komen. Een tijd waarvan je zelf niet eens weet of het jouw tijd zal zijn. De enorme opknapbeurt zorgt daarom in Selwerd lang niet overal voor blije gezichten. Het is ingrijpend, zagen we alleen al door om ons heen te kijken, maar we merkten het ook aan de mensen die we tegenkwamen. Ze zitten soms wekenlang in een bouwput, terwijl ook in hun huis het nodige wordt verbouwd. Als er zo veel op hetzelfde moment gebeurt, kun je het soms niet meer bijbenen. We kunnen het ons best voorstellen.

Welk imago een wijk ook heeft, er wonen altijd mensen die juist daar gelukkig zijn. En die nergens anders heen zouden willen. Hoewel de plannen van de wijkvernieuwers goed zijn, mogen ze bij het uitvoeren ervan die bewoners niet vergeten. In Selwerd zit dat wel goed, voelen we. Hopelijk wordt het een nog fijnere wijk voor nog meer mensen – maar zeker ook voor de mensen die er nu al wonen. In de Kastanjelaan blijven we staan. Waar houdt Selwerd nu precies op? Hier is de grens veel minder duidelijk dan aan de noord-, oost- en westkant. Dit stuk is een kleine uitstulping van een verder rechthoekige wijk. Een wijk die in z'n geheel bedacht en razendsnel gebouwd is, maar nu eindelijk met de tijd mee gaat.

Waar hele straten veranderen, waar je binnenkort onbezorgd lopend en fietsend doorheen kunt en waar mensen elkaar op fijne, groene plekken ontmoeten. Een wijk ook waaruit mensen gaan vertrekken en waar nieuwe mensen naartoe komen.

Wat zal dat met Selwerd doen? Als alle mooie initiatieven, ideeën en wensen die binnen de wijk leven een kans krijgen, wordt dit een nog fijnere woonplek dan het al is. Wij komen in elk geval over een tijdje graag nog eens terug.

— Ik blijf
hier —

Verhalen uit een
veranderende wijk

Selwerd

— *Ik blijf hier* is een initiatief van Stichting Tussenland, uitgevoerd in opdracht van de gemeente Groningen in het kader van de wijkvernieuwing in Beijum, Selwerd, De Hoogte/Indische Buurt en De Wijert.

— Over de makers
Sijas de Groot (1984) en David Vroom (1987) reflecteren met dit project op de wijken waarin ze rondlopen en op de mensen die ze tegenkomen. Dat doen ze niet als neutrale toeschouwers, maar vanuit hun persoonlijke referentiekaders. Beiden hebben een scherp oog voor de nuances: juist de schijnbaar onbelangrijke voorvallen proberen ze niet onopgemerkt voorbij te laten gaan. Het resultaat is een portret van de wijk waarin bewoners zich herkennen, maar waarin de blik van buitenaf altijd doorschemert.

Interviews en onderzoek — Sijas de Groot
Fotografie — David Vroom
Tekst — Chris Zwart
Projectleider — Marieke Hollemans
Zakelijk leider Tussenland — Juul Huitema
Beeldredactie — Buro Reng, David Vroom
Ontwerp en klankbord — Buro Reng
Tekstcorrectie — Petra Pauw
Druk — Bredewold

— Met speciale dank aan
Hugo, Hemmo, Dina, Mirjam, Ruth, Alwin, Marcel,
Jan, Karin, Shahrzad, Shirazeh, Gerard, Iris, Isabella,
Raimond, Jochem, Wendy, Joshua, Ynze, Reza,
Shaina, Willem, Lida, Britt, Cameron, Hannah, Arjen,
Tyra, Jan, Theo, Hans, Wil, Sven, Joep, Ishana, Nicky,
Mahmoud, Ewoud, Mathilde, Bertha en alle andere
mensen die we spraken.

— Met dank aan
Wietske Schober
Daan Kingma
Lucas Winkel
Gert Jan Huiskes
Job Wiegant
Maarten Brandts Buijs
Wijkbedrijf Selwerd
De Duindoorn

Voor vragen of opmerkingen over deze krant kun je ons mailen op wijkproject@tussenland.net.

Bron — *Selwerd. Cultuurhistorische analyse en beschrijving (1960-1966)* (1999), Bregit Jansen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op welke andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de makers. Alle beelden en verhalen zijn gepubliceerd met toestemming van de geportretteerden.

www.tussenland.net
bit.ly/ik_blijf_hier
Volg ons op Instagram: @veranderendewijk

© 2022 Stichting Tussenland | Gemeente Groningen

